

Att bygga en omtänksam och inkluderande gemenskap

Ingrid Engdahl, Svenska OMEP, och Milada Rabušicová, Masaryk University, Brno.

Möta ojämlikheter

Både våra styrdokument och de globala målen pekar på det - och många arbetar med det redan. Barn och även du själv översvämmas ständigt av information om vår värld som kan vara svår att hantera. Social ojämlikhet uppstår när jordens resurser, människors möjligheter och makt är orättvist fördelade mellan människor. Social hållbarhet innebär att överbrygga dessa klyftor och skapa ett mer jämställt samhälle. Det innebär att minska fattigdom, både lokalt och globalt, samtidigt som man säkerställer att alla har tillgång till utbildning, sanitet och hälsovård. Social hållbarhet tar också upp frågor som mobbning, trakasserier, diskriminering, rasism, främlingsfientlighet och religiös intolerans. Den främjar relationer mellan generationerna och syftar till social integration av marginaliserade grupper. Enkelt uttryckt handlar det om att se till att alla får en rättvis chans och känner sig inkluderade i samhället.

Bild 4:1.

Alva Myrdal är en av pionjerna för svenska förskola. Hon startade Socialpedagogiska Seminariet i Stockholm 1936

”Förskollärarna skall
förberedas för
En värld som krymper
En värld som kommer
En värld som inte är lik vår
Förskolläraren skall utbildas
till
Egna åsikter
Egen kunskap
Egen utblick”
Alva Myrdal 1948
vid bildandet av världsorganisationen
OMEP

Deklarationen om de mänskliga rättigheterna (UDHR) är ett avgörande dokument inom området mänskliga rättigheter. Den har inspirerat till skapandet av över 70 globala och regionala fördrag som skyddar våra rättigheter. Diskriminering, som uppstår när någon behandlas orättvist enbart baserat på deras identitet eller egenskaper, strider mot principerna i UDHR och de Globala målen. Diskriminering kan baseras på faktorer som kön, könsidentitet eller könsuttryck, etnicitet, religion, funktionshinder, sexuell läggning eller ålder.

Det är viktigt att respektera och värdesätta varandras olikheter och att behandla alla med rättvisa och vänlighet. Varje individ förtjänar likabehandling och ska inte utsättas för diskriminering på grund av sina personliga egenskaper. OMEP:s Skala för hållbarhet i förskolan beskriver innehållet i den sociala dimensionen av hållbar utveckling genom följande områden:

- Stödja delaktighet, inflytande och dialog
- Motarbeta ojämlikhet och respektera olikhet
- Fred och konfliktlösning
- Känslan för rättvisa och ärlighet
- Mångfald
- Kunskap över generationer
- Kulturella berättelser
- Empati och medkänsla
- Vardagsberättelser om andras liv

Främja social rättvisa genom barnets rättigheter och de globala målen

Bild 4:2

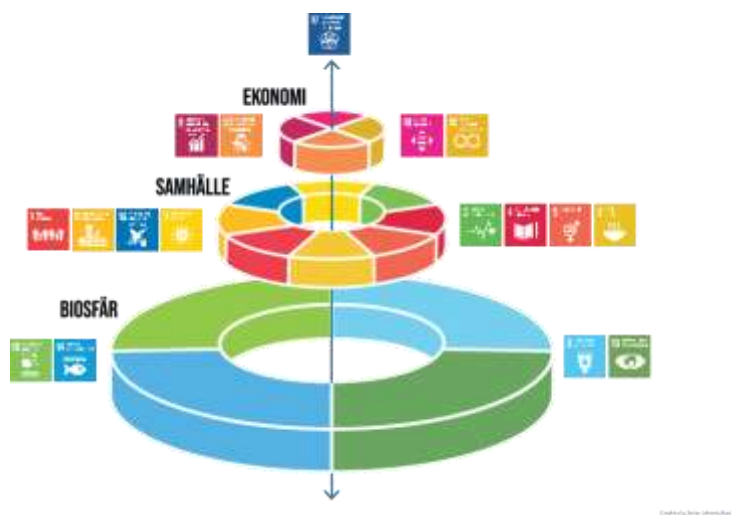
FN:s Konvention om barnets rättigheter (1989)

FN:s konvention om barnets rättigheter (UNCRC) är ett internationellt avtal som beskriver de grundläggande mänskliga rättigheterna för barn i hela världen. Det är det mest ratificerade människorättsfördraget globalt och har förändrat barns liv. Konventionen är mer relevant än någonsin, eftersom klimatkrisen också är en barnrättskris. UNCRC antogs av FN:s generalförsamling 1989 och är nu nationell lag i många länder, däribland Sverige sedan 2020. Det visar ett globalt engagemang för att skydda och främja barns rättigheter. Du hittar konventionen här: <https://unicef.se/barnkonventionen>.

Bild 4:3.

Globala målen – som en tårta. Dimensioner inom hållbar utveckling och deras koppling till de 17 Globala målen (animationen är producerad av Azote för Stockholm Resilience Centre vid Stockholms universitet)

I den här delen kan du se vilka av de globala målen som handlar om social hållbarhet. De vilar på politiska beslut och kan framför allt kopplas till:

1. Ingen fattigdom
2. Ingen hunger
3. God hälsa och välbefinnande
4. God utbildning för alla
5. Jämställdhet
7. Hållbar energi för alla
11. Hållbara städer och samhällen
16. Fredliga och inkluderande samhällen

Genom att införliva Barnkonventionen och de Globala målen i din undervisning kan du inspirera barn att göra en positiv inverkan i världen samt stärka barnens självbild. Det behövs att fler vidtar åtgärder för jämlikhet.

Att gå från beslutsfattande till inkludering och genomförande, stödjer arbetet med att ta itu med ojämlikheter. Det handlar om att först fatta beslut, sedan skapa inkluderande

miljöer och slutligen säkerställa en rättvis fördelning av resurser och möjligheter att uppnå ett mer rättvist samhälle. Barn behöver förstå sina handlingar i vardagliga situationer. Strikta rutiner, monotona lärmiljöer och oklar kommunikation ger litet utrymme för barns egen aktivitet, kreativitet och fantasi, vilket står i direkt konflikt med idéerna i lärande för hållbar utveckling. En förutsättning för UHU är skapandet av varierade möjligheter till lärande med respekt för individuella barns behov.

Demokratifostran

Demokrati omfattar värderingar som mänsklig jämlikhet, yttrandefrihet, pressfrihet, och rättvisa val. Demokrati inkluderar att utveckla förmågan att lyssna och reflektera över andra människors uppfattningar och att reflektera och uttrycka sin egen övertygelse. Att utveckla en förståelse för demokratiska principer hos barn innebär att ge dem möjlighet att bidra till beslutsfattande, till exempel att påverka sin miljö eller rösta om vilken lekpark ni ska besöka. Etik handlar bland annat om undervisning i moral och värderingar. Det uppmuntrar barn att engagera sig i verkliga upplevelser, vilket gör att de kan utveckla sin förståelse för etiska dilemman och grundläggande livsfrågor. Detta utforskande innebär att man får fundera över viktiga livsämnen som gott och ont, vänskap och relationer, utan att det finns fördefinierade svar.

Det är viktigt att skapa en miljö som uppmuntrar varje barn att respektera och förstå alla människors lika värde, i linje med de mänskliga rättigheterna. Ett genustransformativt perspektiv, som utmanar traditionella könsnormer och maktbalanser, är en nyckel för att uppnå detta. Detta förutsätter medveten reflektion över barns samspel för att säkerställa lika möjligheter för alla barn. Det är också viktigt att vidga barns perspektiv och att välja genomtänkt material för att stödja denna lärprocess.

Kreativitet och fantasi i barndomen är grundläggande för att utveckla mänskliga förmågor och finns även med som mål i Läroplanen för förskolan. Att erbjuda en mängd olika upplevelser och möjligheter stimulerar barns kreativa uttryck och fantasi, ofta genom lek. Lek är avgörande för barns utveckling och låter dem imitera, fantisera och bearbeta upplevelser samtidigt som de bygger relationer med sig själva och andra. Alla barn, utan undantag, har rätt att leka.

Empati är avgörande för mänskliga relationer och involverar förståelse och upplevelse av andras känslor och situation. Vuxna spelar en viktig roll genom att föregå som goda exempel, erbjuda vägledning och stöd till barnen i att visa omsorg om sina kamrater och sig själva. Att stödja barn i att förstå och hantera sina känslor har betydelse för deras mentala hälsa och välbefinnande. Genom aktiviteter som lek, dialog och högläsning hjälper vuxna barn att utveckla emotionell medvetenhet och lära sig hur viktigt det är att förstå sina egna och andras känslor samt upplevelser. Exempelen ovan på hur man kan engagera barn ger dem möjlighet att navigera i en komplex verklighet, respektera

individuella behov och bidra till ett mer rättvist och inkluderande samhälle. Det kommande kapitlet kommer att ta upp en viktig aspekt av social hållbarhet – etnicitet – och betydelsen av att erkänna nationella minoriteters och ursprungsbefolkningars erfarenheter för att främja jämlikhet och social rättvisa.

Uppskatta mångfald och kulturarv

Social hållbarhet handlar om fred, jämlikhet och långsiktigt skydd av grundläggande mänskliga rättigheter. Den representerar en vidare syn på världen i relation till samhällen, kulturer och globalisering. Social hållbarhet formar vår innebörd av "utveckling", vägleder beslutsfattandet i samhällen runt om i världen och lyfter fram att människor lever tillsammans.

Bild 4:4.

Kultur kompletterar den sociala dimensionen av UHU

Att sätta värde på kulturarv och identitet

Organisationer som UNESCO (FN:s organisation för utbildning, vetenskap och kultur) och evenemang, som 2002, 2014 och 2023 års världstoppmöte om hållbar utveckling, påminner oss om att världen inte bara har att göra med ekonomiska, sociala och miljömässiga frågor. Kreativitet, kunskap och mångfald spelar avgörande roller för att främja dialog, fredsbyggande och framsteg. Dessa värden är nära kopplade till begreppen mänsklig utveckling och frihet. Kulturella utmaningar är av sådan betydelse att de inte kan behandlas på samma sätt som andra utvecklingsaspekter.

Kultur är en drivkraft för sociala värden (sammanhållning, solidaritet, grundläggande frihet, etc.) eftersom den bidrar till global hållbarhet och är lika viktig som miljön är för mänskligheten på grund av det kulturella arvet den representerar. UNESCO:s Deklaration om kulturell mångfald och Konventionen om skydd och främjande av mångfalden av

kulturella uttryck definierar förhållandet mellan kultur och hållbar utveckling på två specifika sätt:

1. Utvecklingen av själva kultursektorn och dess ekonomiska dimension (kulturarv, kreativitet, kulturindustrier, hantverk, kulturturism, etc.)
2. Tillförsäkra att kultur har en legitim plats i all offentlig policy, inklusive policy som rör utbildning, ekonomi, vetenskap, kommunikation, miljö, social sammanhållning och internationellt samarbete.

Ordförklaringar

Världstoppmöten om hållbar utveckling

2002 antog en politisk deklARATION och genomförandeplan, inklusive bl.a. erkännande av inhemska kunskaper samt skydd av kulturer och traditioner. 2014 utvärderade Dekaden för UHU 2005–2014 och arbetade fram de 17 Globala målen. Hölls av FN. Till mötet 2023 rapporterade länderna hur arbetet mot de globala målen går – halva tiden 2015–2030 har gått!

UNESCO:s Deklaration om kulturell mångfald

Syftar till att bevara och främja kulturell mångfald globalt, främja medvetenhet om mänsklig enighet och underlätta interkulturellt utbyte. Antogs av UNESCO 2001.

Konventionen om skydd och främjande av mångfalden av kulturyttringar

Ett fördrag som bekräftar och hänvisar till Deklarationen om mänskliga rättigheter och UNESCO:s Deklaration om kulturell mångfald. Antogs av UNESCO 2005.

Vikten av gemenskap och kultur

Kultur är ett kompletterande perspektiv i den meningen att den formar vår innebörd av "mänsklig utveckling" och bestämmer hur samhällen runt om i världen agerar. Kultur kan också användas som en effektiv strategi för att stödja allt lärande. Kultur fungerar som en samlade kraft i samhället, främjar kontakter mellan människor och visar upp mångfalden i våra traditioner. Det nära sambandet mellan social hållbarhet, livsstilar, lokala och globala perspektiv, personlig identitet och respekt för kulturell mångfald visar betydelsen av kulturarv och personlig identitet spelar för att forma individers känsla av tillhörighet.

I Bohuslän genomfördes ett projekt med förskolor, museum och hembygdsföreningar som resulterade i ett inspirerande inspirationsmaterial: **Från dinosaurier till mormor: Från baktid till framtid.**

Att bygga inkluderande samhällen

Att bygga inkluderande gemenskaper kräver att man skapar meningsfulla och lärorika upplevelser som speglar samhällets kultur och värderingar. I vår alltmer globaliserade värld är det avgörande för barn att utveckla en stark förståelse för sin egen kulturella identitet samtidigt som de lär sig uppskatta och respekterar olika kulturer, tankesätt och levnadsvillkor. När barn ”kulturarvar” menar vi att de skapar en förståelse för den tråd som binder samman historia, samtid och framtid. Alla materiella uttryck som föremål och byggnader samt immateriella uttryck som spår, minnen, traditioner liksom berättelserna kring dem tolkas och upplevs på nytt. Det handlar om vad tidigare generationer har skapat och hur vi i dag uppfattar det och för det vidare till barnen. Kulturarvet är inte statiskt utan skapas och omskapas av oss som lever idag, vi kulturarvar när vi skapar morgondagens kulturarv. Varje tid bildar sin egen uppfattning om vad som är kulturarv och vad det betyder.

Att bygga meningsfullt lärande för inkluderande samhällen kan göras på olika sätt. Samverkan med familjerna blir avgörande för att erkänna och omfamna olika språk och kulturer och utveckla en miljö som värderar och respekterar varje familjs unika bidrag. Det handlar om att skapa en inkluderande miljö där alla kulturer som finns i barngruppen uppmärksammas och respekteras. Att utforska olika familjestrukturer från hela världen hjälper barn att förstå olika familjekonstellationer och utmanar stereotyper som kan begränsa deras förståelse för vad som utgör en familj. Detta kan exempelvis göras genom att välja ut böcker och berättelser som visar upp olika familjestrukturer, och skapa en säker och öppen miljö där barn kan ställa frågor och diskutera familjestrukturer. Tänk på att man kan känna tillhörighet till flera kulturer.

En annan viktig aspekt är att fira kulturella traditioner inom det lokala samhället, där barn kan delta i festivaler, ceremonier och traditioner som speglar rikedomen i barnens kulturarv. Lek är en generell rättighet och en viktig del av barndomen som överskrider kulturella, sociala och ekonomiska gränser. Det är genom lek som barn kan uttrycka sin kreativitet, utveckla problemlösningsförmåga och bygga sociala kontakter. Genom att tillhandahålla olika lekmöjligheter och material som speglar olika kulturer, kan barns lek bli inkluderande, vilket främjar förståelse och uppskattning för kulturell mångfald

Bild 4:5.

Sapmis flagga, samernas nationaldag är den 6 februari

Förskola och skola har i uppdrag att erkänna och respektera erfarenheter och bidrag från nationella minoriteter eller ursprungsbefolkningar i Sverige. Genom att ge möjlighet att lära sig om nationella och globala ursprungsbefolkningars historia, traditioner och perspektiv kan barn utveckla en djupare uppskattning för kulturarvets rikedom och mångfald. Ett aktivt införlivande av dessa strategier kan skapa inkluderande gemenskaper där barn kan lära sig, växa och frodas samtidigt som de tar till sig rikedomerna i sitt kulturarv och respekterar erfarenheter och bidrag från olika kulturer. Den 9 augusti firas den internationella dagen för världens ursprungsbefolkningar.

9 augusti - Internationella dagen för världens ursprungsbefolkningar

FN:s generalförsamling har beslutat att den internationella dagen för världens ursprungsbefolkningar ska firas den 9 augusti varje år. Det finns uppskattningsvis 476 miljoner människor som tillhör ursprungsbefolkningar i världen och de lever i 90 länder. De utgör mindre än 5 procent av världens befolkning, men utgör 15 procent av de fattigaste. De talar en överväldigande majoritet av världens ungefär 7 000 språk och representerar 5 000 olika kulturer. Klimatförändringarna hotar ekosystem som är naturligt förknippade med inhemsk kultur och språk.

Lära tillsammans med andra generationer

Dialoger mellan generationerna involverar människor i alla åldrar som kan dela kunskap och erfarenheter relaterade till hållbar utveckling. Dessa samtal gynnar alla inblandade, både barn, vuxna och äldre. I förskola och förskoleklass kan det räcka med att fråga mor- och farföräldrar – eller deras föräldrar!

Överbrygga generationsklyftor

Lärande mellan generationer är en kontinuerlig process där människor från alla åldersgrupper skaffar sig färdigheter och kunskaper, och utvecklar attityder och värderingar. Det förekommer i vardagen och i olika situationer, och utgår från att lärande är relationellt och att alla lär sig olika. Lärande mellan generationer kan vara en

väsentlig del i det livslånga lärandet. Lärande mellan generationer handlar inte enbart om interaktioner mellan barn och äldre släktingar och vänner. Det kan också pågå utbyte av kunskap och erfarenheter mellan barn och äldre i förskolan eller skolan.

I en del av OMEP:s världsprojekt om UHU fokuserades lärande mellan generationer (Engdahl & Rabušicová). I projektet bjöds barn och förskolepersonal att delta i dialoger om hållbara livsstilar, i olika lokala sammanhang och med traditionell kunskap. Barnen och förskolepersonalen diskuterade aktuella och gamla erfarenheter, vilket ledde till spännande ämnen och frågor att utforska tillsammans med äldre individer. Exempel på sådana områden var lek, lekar, leksaker, livet utan plast, matproduktion och kommunikation.

Här är några frågor som använts:

- **Om mat:** Hur och var producerades maten? Hade du en trädgård för att odla grönsaker och frukt? Vem arbetade med det? Hade du rinnande vatten i ditt hem?
- **Lek och leksaker:** Hur var det när du var barn? Hur och vad lekte du? Vilken typ av leksaker använde du? Vem var din bästa vän? Varför? Vad gjorde ni tillsammans?
- **Fanns det saker av plast?** Om inte, hur var livet utan plastflaskor eller plastpåsar? Vad använde du i stället för dessa saker?
- **Kommunikation:** Hur kommunicerade du utan mobiltelefon?

I projektet uppmuntrades barnen att prata med släktingar, grannar, barnen besökte äldreboenden och äldre bjöds in till förskolorna. Detta kunskapsutbyte och lärande över generationsgränserna hjälpte barn att förstå miljöutmaningar, vikten av att odla sin egen mat, hur livet var möjligt utan moderna bekvämligheter som plastflaskor, och de äldre lärde sig nya ord och uttryck som representerar dagens barndom.

Några resultat beskrivs här genom citat från de nationella projektledarna: ”Mor- och farföräldrarna räknade upp grönsaker, barnen blommor och frukt. De olika preferenserna, grönsaker eller blommor, och orsakerna bakom visar att det handlar om mer än en ålderskillnad. Mor- och farföräldrar vet vikten av att kunna odla saker man kan äta, medan barn som ofta tror att maten kommer från snabbköpet föredrar att odla blommor och lite frukt.” ”Vi underskattar barnen, de är medborgare som till fullo kan förstå miljöproblem på sin egen nivå och ta del av lösningar. När vi diskuterade hur man löser problemet med plastpåsar, förstod barnen sambandet med naturen och att utmanande miljöproblem samtidigt är ekologiska och sociala problem.”

I det moderna samhället behövs dialoger mellan olika generationer

Att integrera dialoger mellan generationer kan ge värdefull insikt och erfarenheter, särskilt om barnen inte har regelbunden tillgång till sina mor- och farföräldrar eller andra äldre släktingar. Dessa samtal gör det möjligt för barnen att inse hur viktig leken alltid varit, och kanske även leksaker, och att förstå att alla inte har samma möjligheter, inte förr och inte nu. Lärande mellan generationer ger barn möjlighet att få ett bredare perspektiv och inse att ett tillfredsställande liv inte enbart handlar om materiella ägodelar. Det ger också värdefulla kopplingar till deras personliga identitet, kulturarv och gemenskap, vilket kan utveckla en känsla av att vilja bidra till social hållbarhet.

Koppling till globala målen och barnkonventionen

Ambitionen med aktiviteterna i del 4 är att barnen ska utveckla förståelse för sin kulturella identitet och kunskap om olika kulturer. Det handlar om att skapa ett intresse för lokal kultur samt förståelse för värdet av att leva i ett samhälle präglad av mångfald. Denna aktivitet relaterar främst till Globala målet 4 (God utbildning för alla) genom att introducera barn för olika kulturer och språk som främjar en inkluderande och mångsidig lärandemiljö, Globala målet 10 (Minskad ojämlikhet). Att lära barn att uppskatta och respektera olika kulturer kan bidra till att bekämpa diskriminering och främja social integration. Globala målet 11 (Hållbara städer och samhällen) uppmuntrar barn att lära sig om olika kulturella sedvänjor, bidra till en mångfald platser i staden, och Globala målet 16 (Fredliga och inkluderande samhällen) som handlar om att utveckla förståelse och respekt för olika kulturer. Här aktiviteten syftar till att skapa förståelse och koppling till världen omkring oss – vad vi värdesätter och bryr oss om i världen – och att bidra till att barn utvecklar förståelse.

Dessutom bygger dessa aktiviteter på principerna i FN:s konvention om barnets rättigheter, särskilt artikel 2 (alla barn har samma rättigheter), artikel 14 (barn har rätt att tänka själva), artikel 28 (barn har rätt till utbildning), Artikel 29 (Barn har rätt att utveckla respekt för sin egen kultur, såväl som för andra kulturer), Artikel 30 (Barn har rätt att njuta av sin kultur) och Artikel 31 (Barn har rätt till lek och att delta i kulturella och konstnärliga aktiviteter).e för sig själva och sin omgivning. Dessutom kan aktiviteten öka barns förståelse och medvetenhet om hållbarhet och hållbar utveckling.

Referenser

FN. (1989). *Konventionen om barnets rättigheter*. <https://unicef.se/barnkonventionen>.

Bohusläns museum, Matildaskolans förskolor m.fl. (2019). ”Allt från dinosaurier till mormor: Från baktid till framtid”. <https://www.hembygd.se/bohuslan/news/18619>

Engdahl, I., & Rabušicová, M. (2011). *Education for Sustainable Development in Practice*. World OMEP.

https://www.researchgate.net/publication/282395601_Early_Childhood_Education_for_Sustainability_The_OMEPP_World_Project

Melander, P. (2023) *Förskolan viktig för att bevara samiska språk*. Hämtad 10 maj, 2024, från <https://www.forskning.se/2023/01/16/forskolan-viktig-for-att-bevara-samiska-sprak/>